

ISSN 2786-7188 (Print)
ISSN 2786-7196 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»

ІНКЛЮЗІЯ І СУСПІЛЬСТВО

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 2, 2023

Видавничий дім
“Гельветика”
2023

Випуск 2 журналу «Інклюзія і суспільство»
затверджено Вченою радою НРЗВО
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
Протокол № 3 від 11.10.2023.

Засновник і видавець:
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
Виходить 3 рази на рік
Заснований у червні 2022 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 25170-15110 ПР від 10.06.2022.

Інклюзія і суспільство : науковий журнал / редкол.: М. М. Тріпак (гол. ред.), Петруха Н. М. (заст. гол. ред.), Топорівська Я. В. (заст. гол. ред.) та ін.
Кам'янець-Подільський : Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2023. Вип. 2. 96 с.

Головний редактор

Тріпак Мар'ян Миколайович, кандидат економічних наук, доцент, ректор, професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування імені С. Юрія, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна.

Заступники головного редактора

Петруха Ніна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Топорівська Ярослава Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія

Алексєєв Олександр Олексійович, доктор педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;

Брушневська Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Гуменюк Ірина Леонітівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування імені С. Юрія, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

Жаркова Ірина Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка;

Лаврук Олександр Валерійович, доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, в.о. проректора з навчальної роботи, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

Лучик Василь Єфремович, доктор економічних наук, професор, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;

Лучик Світлана Дмитрівна, доктор економічних наук, професор, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна;

Марчак Тетяна Андріївна, кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності імені Т. Сосновської, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

Мірошніченко Валентина Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, начальник кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна;

Осадченко Тетяна Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна;

Прокопшин Оксана Степанівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Львівський національний університет природокористування;

Раєвська Яна Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук, завідувач кафедри психології, Міжрегіональна Академія Управління персоналом;

Резнік Надія Петрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, Національний університет біоресурсів і природокористування України;

Тушко Клавдія Юрійвна, доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького;

Савчин Мирослав Васильович, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Стахова Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», Україна;

Стецько Микола Васильович, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет;

Супрун Дар'я Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної психології та медицини факультету спеціальної та інклюзивної освіти, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

Удич Зоряна Ігорівна, кандидат педагогічних наук, доцентка, керівниця інклюзивно-ресурсного центру, доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Щербяк Юрій Адамович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет;

Natallia Hanssen, PhD, Professor Special Needs Education, Nord University, Bodo, Norway.

Наукова рада:

Шевцов А. Г. (голова) – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН; **Anetta Zielińska** – Dr hab., Prof.; **Дем'янишин В. Г.** – доктор економічних наук, професор; **Іващук І. О.** – доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України; **Лапушняк Г. С.** – доктор економічних наук, професор; **Обнявко О. В.** – кандидат економічних наук, доцент; **Тулай О. І.** – доктор економічних наук, професор.

Матеріали випуску друкуються мовою оригіналу.

Редакція не завжди поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей та матеріалів цього випуску посилання на авторів і видання є обов'язковим. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення AntiPlagiarism.NET.

Адреса редакції:

вул. Годованця, 13, м. Кам'янець-Подільський, Україна, 32300

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Гуменюк І. Л. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ.....	5
Тріпак М. М., Федорчук В. М. НРЗВО «КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ПРОСТОРУ Й ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СТУДЕНТОЦЕНТРИЗМУ.....	10

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Горішна Н. М., Петрочко Ж. В., Столярик О. Ю. ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	19
Гуренко О. І., Мицик Г. М., Попова А. С., Лопатіна Г. О. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ.....	28
Рудічева Н. К. ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АКсіОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	37
Changlong Sun THE ROLE AND INFLUENCE OF CHINA'S HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL TRADITIONS ON MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT AND SOCIETY.....	45
Zhang Hongwei ECOLOGY AND ECOLOGICAL EDUCATION IN THE ERA OF GLOBALIZATION AND IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE AND GLOBAL SOCIETY DEVELOPMENT.....	52
Шевчук О. В., Комарницька Л. М. ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ».....	57

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Абрамович Т. В. ТРУДНОЩІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	64
Михальська Ю. А., Михальський А. В. СУЧАСНИЙ СТАН МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	72
Старинська О. В. ЛОКУС КОНТРОЛЮ ТА МОТИВАЦІЯ ДО УСПІХУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	79
Столяренко О. Б., Палилюлько О. М. ІНТЕРНАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМООЦІНКИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	87

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCES

- Humeniuk I. L.**
THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGY ON THE ECONOMY.....5
- Tripak M. M., Fedorchuk V. M.**
ERIHE “KAMIANETS-PODILSKYI STATE INSTITUTE”: SOCIO-ECONOMIC,
EDUCATIONAL AND REHABILITATION DEVELOPMENT OF MODERN ENVIRONMENT
AND IMPLEMENTATION OF STUDENT-CENTEREDNESS PRINCIPALS.....10

PEDAGOGICAL SCIENCES

- Horishna N. M., Petrochko Z. V., Stolyaryk O. Yu.**
LEGISLATIVE ASPECTS OF SOCIAL REHABILITATION OF CHILDREN
WITH DISABILITIES: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE.....19
- Hurenko O. I., Mytsyk H. M., Popova A. S., Lopatina H. O.**
UTILIZING DIGITAL TECHNOLOGIES FOR INCLUSIVE HIGHER EDUCATION:
PERSPECTIVES AND LIMITATIONS.....28
- Rudichieva N. K.**
DIDACTIC CONDITIONS FOR THE FORMATION OF AXIOLOGICAL COMPETENCE
OF PRIMARY SCHOOL PUPILS (THEORETICAL ASPECT).....37
- Changlong Sun**
THE ROLE AND INFLUENCE OF CHINA’S HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL
TRADITIONS ON MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT AND SOCIETY.....45
- Zhang Hongwei**
ECOLOGY AND ECOLOGICAL EDUCATION IN THE ERA OF GLOBALIZATION
AND IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE AND GLOBAL SOCIETY DEVELOPMENT.....52
- Shchevchuk O. V., Komarnitska L. M.**
FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCIES IN STUDENTS EDUCATIONAL
AND REHABILITATION INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION
“KAMIANETS-PODILSKYI STATE INSTITUTE”.....57

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

- Abramovych T. V.**
DIFFICULTIES OF SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS...64
- Mykhalska Yu. A., Mykhalskyi A. V.**
THE CURRENT CONDITION OF THE MEDICAL AND SOCIAL REHABILITATION
OF THE ELDERLY AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT.....72
- Starynska O. V.**
LOCUS OF CONTROL AND MOTIVATION FOR SUCCESS AS PSYCHOLOGICAL FACTORS
FOR THE DEVELOPMENT SOCIAL INTELLIGENCE OF HIGHER EDUCATION
APPLICANTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....79
- Stoliarenko O. B., Palyliulko O. M.**
INTERNALIZATION OF MORAL NORMS AS A FACTOR IN THE FORMATION
OF THE MORAL SELF-ESTEEM OF THE PRIMARY SCHOOL STUDENT.....87

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 364-053.2-056.26:34](477+100)

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-3>

Надія Мирославівна ГОРІШНА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
E-mail: nadiahorishna@tnpu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-9724-7098

Жанна Василівна ПЕТРОЧКО,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Київський університет імені Бориса Грінченка
E-mail: petrochko@ukr.net
ORCID:0000-0002-4413-1243

Ольга Юріївна СТОЛЯРИК,
доктор філософії із соціальної роботи,
асистент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: olha.stolyaryk@lnu.edu.ua
ORCID: 0000- 0003-1105-2861

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД¹

У статті розглянуто ключові підходи до правового регулювання соціальної реабілітації дітей з інвалідністю у законодавстві України та зарубіжних країн. Забезпечення доступу до соціально-реабілітаційних послуг в Україні набуває особливого значення, зумовленого значною кількістю дітей з інвалідністю, зростанням чисельності дитячого населення, чий стан здоров'я зазнає серйозних ушкоджень в умовах війни, а також скороченням мережі реабілітаційних центрів та їх недостатнім кадровим та матеріально-технічним забезпеченням. Мета статті полягала у визначенні ключових підходів до правового регулювання соціальної реабілітації дітей з інвалідністю у національному та зарубіжному законодавстві. Результати аналізу національного законодавства у сфері соціальної реабілітації свідчать про застарілість нормативних положень, які не враховують сучасні реалії та потреби осіб з інвалідністю, а також їх неузгодженість між собою, що ускладнює міжвідомчу взаємодію, доступ до соціально-реабілітаційних послуг, знижує їх якість. На основі аналізу законодавства таких європейських країн, як Естонія, Фінляндія та Польща, у яких функціонують розвинені системи соціально-реабілітаційних послуг, виокремлено ключові аспекти правового регулювання соціально-реабілітаційних послуг дітям з інвалідністю. Вони стосуються необхідності гарантування індивідуального підходу до забезпечення потреб осіб з інвалідністю, забезпечення комплексного характеру та гнучкого підходу до реабілітаційних послуг, пріоритетності їх надання у ранньому віці, співпраці між органами місцевого самоврядування, надавачами послуг та громадськими організаціями.

Ключові слова: соціальна реабілітація, діти з інвалідністю, діти з психофізичними порушеннями, особи з інвалідністю, соціально-реабілітаційні послуги, законодавство у сфері соціальної реабілітації.

¹ Дослідження виконане в рамках проекту «Дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди», що фінансуються Національним фондом досліджень України.

Nadiya Myroslavivna HORISHNA,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education,
Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University
E-mail: nadiahorishna@tnpu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-9724-7098

Zhanna Vasylivna PETROCHKO,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work,
Borys Hrynchenko Kyiv University
ORCID: 0000-0002-9724-7098
E-mail: petrochko@ukr.net

Olga Yuriivna STOLYARYK,
PhD in Social Work,
Assistant Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work,
Ivan Franko National University of Lviv
E-mail: olha.stolyaryk@lnu.edu.ua
ORCID: 0000- 0003-1105-2861

LEGISLATIVE ASPECTS OF SOCIAL REHABILITATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

The article considers key approaches to the legal regulation of social rehabilitation of children with disabilities in the legislation of Ukraine and foreign countries. Ensuring access to social rehabilitation services in Ukraine is of particular importance due to the significant number of children with disabilities, the growth of the child population whose health status is seriously damaged during the war, as well as the reduction of the network of rehabilitation centers and their insufficient personnel and material and technical support. The purpose of the article was to identify key approaches to the legal regulation of social rehabilitation of children with disabilities in national and foreign legislation. The results of the analysis of national legislation in the field of social rehabilitation indicate the obsolescence of regulations that do not take into account modern realities and needs of persons with disabilities, as well as their inconsistency with each other, which complicates interdepartmental interaction, access to social rehabilitation services, and reduces their quality. When improving legislation in the field of social rehabilitation, the experience of such European countries as Estonia, Finland and Poland, which have developed systems of social rehabilitation services, can be used. It relates to the need to guarantee an individual approach to meeting the needs of persons with disabilities, ensuring a comprehensive and flexible approach to rehabilitation services, prioritizing their provision at an early age, cooperation between local governments, service providers and public organizations.

Key words: social rehabilitation, children with disabilities, children with psychophysical disorders, persons with disabilities, social rehabilitation services, legislation in the field of social rehabilitation.

Вступ. На початок 2022 року, за даними Державної служби статистики України, в країні мешкало близько 162,2 тис. дітей з інвалідністю, що становило приблизно 2,2% від загальної чисельності дитячого населення, яка становила 7 млн 348,5 тис. осіб [1]. Ці дані відображають ситуацію до початку активної фази російсько-української війни. На сьогодні відсутня статистика щодо кількості дітей, які отримали інвалідність після повномасштабного вторгнення, проте дані досліджень свідчать, що значна кількість дітей є його безпосередніми жертвами. Так, за даними опитування щодо змін, які відбулися у житті дітей під час повномасштабної війни, проведеного Gradus Research Company у квітні 2022 р., 26% дітей зверталися за медичною допомогою після початку її активної фази; 24% мали потребу у профілактичній терапії або реабілітації. Такі дані отримані за результатами опитування 784 батьків дітей віком до 18 років (1179 осіб), які проживають у містах з населенням не менше 50 тис. осіб [2]. Також, за даними державних органів, на початок 2023 р. у країні налічувалось близько 6 500 дітей, які залишилися без піклування внаслідок позбавлення батьків їхніх батьківських прав, їх зникнення, перебування у полоні або на окупованій території; 233 дитини втратили одного або обидвох батьків [3]. Станом на середину вересня 2023 р. 504 дитини загинуло, 1123 – отримали поранення, 1236 – зникли безвісти, 19546 – депортовані та /або примусово переміщені [4].

Найважливіша статистика є неповною, оскільки точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України. Необхідно враховувати, що в умовах продовження війни, коли під загрозою обстрілів та ракетних ударів перебувають не лише прифронтові території, а вся країна, кількість постраждалих дітей зростатиме, а також те, що отримані фізичні і психічні травми проявлятимуться ще впродовж багатьох років після її завершення. Для повернення до повноцінного життя велика кількість дітей, не лише із встановленою інвалідністю, потребуватиме різних видів реабілітації, у тому числі і соціальної.

Результати опитування законних представників дітей з інвалідністю показують недостатність можливостей забезпечення своєчасної та постійної реабілітації осіб з інвалідністю та запобігання погіршенню здоров'я дітей до 3 років, які належать до групи ризику, розвитку інвалідності. На початок 2022 року в Україні функціонувало 118 центрів комплексної реабілітації, проте 36 з них на окупованій території та в зоні бойових дій призупинили свою роботу. Інфраструктура багатьох закладів використовується для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю. До скорочення доступу до соціально-реабілітаційних послуг призвела також реорганізація державних реабілітаційних установ [5].

Зарубіжні дослідники відзначають, що війна в Україні не лише завдає фізичних ушкоджень населенню, що збільшує попит на реабілітацію, але й зменшує здатність установ надавати таку допомогу через порушення або руйнування відповідної інфраструктури. Відзначається також брак кваліфікованого персоналу та відсутність доступу до суміжних послуг, таких як діагностика, рання реабілітація осіб із травматичними ушкодженнями, психологічна допомога, забезпечення технічними засобами тощо. Автори прогнозують, що війна створить складні, масштабні та довготривалі потреби у наданні реабілітаційних послуг, якщо вчасно не будуть вжиті необхідні заходи для упередження такої ситуації [6, с. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових досліджень з теми дослідження свідчать, що увагу науковців привертають медичні та соціальні аспекти реабілітації та її вплив на фізичний розвиток дітей [7], соціальну адаптацію та інтеграцію дітей у суспільство, зокрема через надання соціально-педагогічної підтримки у закладах освіти [7], впровадження допоміжних технологій у реабілітаційний процес постраждалих внаслідок війни [8; 9], розвиток інклюзивної реабілітації та соціального туризму для осіб з інвалідністю [10], оцінка системи допомоги, у тому числі й реабілітаційної, дітям, які постраждали від вибухових об'єктів [11].

Публікації, які висвітлюють законодавчі аспекти надання соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю, дуже мало. Праці довоєнного періоду аналізують відповідність правової бази системи реабілітаційної допомоги в Україні міжнародним документам, ратифікованим парламентом країни [12; 13], не досліджуючи окремо аспекти, що стосуються соціальної реабілітації. Окремі питання правового регулювання соціальної реабілітації дітей, що постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, зокрема щодо видів правового статусу дитини та їх впливу на отримання послуг соціальної реабілітації, які гарантуються державою, розкрито у дослідженнях Л. Амелічевої [14].

Результати аналізу наукових публікацій свідчать, що у вітчизняному науковому дискурсі відсутні праці, які б розкривали сучасний досвід законодавчого регулювання соціальної реабілітації дітей з інвалідністю. Водночас вивчення такого досвіду є корисним не лише з точки зору того, як забезпечується реалізація положень міжнародних документів, але й для виявлення унікальних підходів та ефективних рішень, які можуть бути адаптовані та впроваджені у національне законодавство.

Мета дослідження полягає у визначенні ключових підходів до правового регулювання соціальної реабілітації дітей з інвалідністю у національному та зарубіжному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. В Україні регулювання соціальної реабілітації базується на двох ключових законодавчих актах та кількох підзаконних актах, положення яких не повністю узгоджуються між собою. Відмінності стосуються визначення підходів і механізмів до здійснення соціальної реабілітації.

У Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» соціальну реабілітацію визначено як систему заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення

особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійкої суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби у забезпеченні допоміжними засобами реабілітації. Стаття 37 цього Закону визначає, що соціальна реабілітація, або абілітація, має на меті поліпшення ставлення осіб з інвалідністю до наявних у них порушень, становища у сім'ї та соціумі, формування у них навичок самообслуговування та адаптацію до довкілля. Вона здійснюється відповідно до індивідуальних програм реабілітації та може включати медичне спостереження за особами з інвалідністю, а також включає навчання основних соціальних навичок осіб та дітей з інвалідністю (особиста гігієна, самообслуговування, спілкування тощо), адаптацію оточення до їхніх потреб, корекцію для покращення самостійкості, захист прав та формування позитивного ставлення до себе та оточення. Соціальна реабілітація передбачає також підтримку в усіх аспектах життя (соціальну, медичну, юридичну допомогу, побутові послуги), адаптацію та медичну реабілітацію відповідно до потреб [15].

Гарантований державою перелік послуг з різних видів реабілітації, у тому числі і соціальної, для різних категорій осіб з інвалідністю визначений Державною типовою програмою реабілітації осіб з інвалідністю [16]. Зокрема, для осіб з інвалідністю по слуху, зору, з інтелектуальними та психічними порушеннями, порушенням внутрішніх органів та онкологічними захворюваннями до 18 років передбачена можливість отримання таких послуг: 1) навчання основних соціальних навичок, 2) соціально-побутового патронажу та 3) працетерапії. Надавачами цих послуг визначено органи соціального захисту населення, служби у справах сімей та дітей, реабілітаційні установи, заклади освіти всіх типів, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, установи соціального обслуговування.

Окремі положення, що стосуються соціальної реабілітації, містяться і в Законі України «Про соціальні послуги» [17]. Він встановлює організаційні та правові основи надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику, подолання складних життєвих обставин або ж пом'якшення їх негативних наслідків для осіб та сімей, які у них перебувають. Однією із таких обставин, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, визначено інвалідність, а соціальну реабілітацію віднесено до основних соціальних послуг, які надаються у разі здійснення соціальної роботи сім'ям, дітям та молоді.

У контексті осіб з інвалідністю соціальна реабілітація сімей, дітей та молоді означає вжиття заходів, спрямованих на поліпшення та адаптацію відносин у сім'ї, розвиток батьківської відповідальності, навичок самообслуговування, незалежного життя та їхню інтеграцію у суспільство [17]. Перелік послуг, які надаються відповідно до Закону «Про соціальні послуги», визначається класифікатором соціальних послуг. Він містить близько півтора десятка послуг, отримувачами яких визначено осіб, у тому числі і дітей з інвалідністю або психофізичними порушеннями або ж їхні сім'ї. Це, зокрема, такі послуги, як: соціальна профілактика; соціальна адаптація; догляд вдома; догляд стаціонарний; догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; денний догляд дітей з інвалідністю; транзитне підтримане проживання; персональний асистент; супровід під час інклюзивного навчання; тимчасовий відпочинок для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, з інтелектуальними, сенсорними, фізичними, моторними, психічними та поведінковими порушеннями; переклад жестовою мовою; транспортні послуги, натуральна допомога. За результатами оцінки потреб дітям з інвалідністю, психофізичними порушеннями та їхнім сім'ям можуть надаватися й інші соціальні послуги, передбачені класифікатором, такі, наприклад, як інформування, консультигування, представництво інтересів, паліативний догляд тощо.

На наш погляд, розуміння соціальної реабілітації, її завдань та механізмів здійснення, відповідно до законодавства, яке регулює надання соціальних послуг, є ширшим і дає можливість враховувати у разі її здійснення ширший спектр труднощів і потреб осіб з інвалідністю та їхніх сімей. Проте вони не узгоджені з положеннями законодавства про реабілітацію осіб з інвалідністю, які є застарілими та не відповідають сучасним реаліям діяльності як медичних закладів, так і соціальних служб. Така ситуація призводить до відсутності взаємодії та координації між медичною і соціальною сферами, що негативно впливає на якість надання послуг соціальної реабілітації та не задовольняє потреби осіб з інвалідністю та їхніх родин. Зазначимо, що визна-

чені нами розбіжності у законодавстві є лише однією зі складових частин комплексу проблем, які виникають у контексті соціальної реабілітації, та важливим аспектом для подальшого удосконалення та узгодження нормативно-правової бази, у тому числі й через аналіз зарубіжного досвіду.

Результати аналізу законодавства та наукових публікацій засвідчили, що розвинені системи соціально-реабілітаційних послуг створені у таких країнах, як Естонія, Фінляндія, Польща та Китай. Їхній досвід може слугувати джерелом цінних уроків для інших країн у вдосконаленні законодавства та адаптації підходів і моделей організації та надання відповідних послуг.

В Естонії на законодавчому рівні соціальну реабілітацію визначають як комплекс реабілітаційних послуг, які надаються на основі плану або програми реабілітації, складених за результатами визначення потреби у цій послугі [18].

Метою надання соціально-реабілітаційних послуг є розвиток навичок, необхідних для повсякденної діяльності, навчання, спілкування, виконання трудової діяльності. Такі послуги, зокрема, спрямовані на покращення мотивації та підвищення готовності особи піклуватися про себе та брати участь у громадських заходах, розвиток когнітивних та фізичних здібностей, а також на навчання та розвиток навичок для самостійного життя. Право на отримання послуг соціальної реабілітації мають особи з інвалідністю віком до 16 років, працездатного та похилого віку, а також особи, у яких уперше були виявлені порушення психіки. Повноваження щодо координації та фінансування соціально-реабілітаційних послуг покладено на Національну раду із соціального страхування Естонії. Безпосередні функції визначення потреб дітей з інвалідністю до 16 років у послугах соціальної реабілітації та організації їх надання на місцях виконують відділи соціального забезпечення за місцем проживання особи. Рішення про надання послуги може бути прийнятим у випадку, якщо застосовані до цього заходи були недостатніми і дитина має проблеми принаймні у двох сферах добробуту, таких як: 1) фізичний або медичний стан, 2) психологічний або емоційний стан, 3) соціальні стосунки, 4) когнітивні або освітні труднощі [18].

В Естонії соціальна реабілітація є комплексною послугою, що передбачає залучення до оцінки потреб у послугі та розробки плану реабілітації міждисциплінарної команди фахівців, до якої можуть входити соціальний працівник, лікар, медична сестра, трудотерапевт, арт-терапевт, психолог або психіатр, спеціальний педагог, логопед, фізіотерапевт, коуч тощо. Важливими умовами для отримання державного фінансування послуги є наявність розробленого плану дій і плану реабілітації та активна участь особи, яка отримує послугу у їх реалізації [19].

Отже, соціальна реабілітація дітей з інвалідністю в Естонії базується на нормах законодавства, що передбачають індивідуальний підхід до забезпечення потреб особи, участь міждисциплінарної команди фахівців у розробці та виконанні плану реабілітації, активну участь у реабілітаційному процесі отримувача послуг.

У Фінляндії «Закон про послуги та допомогу особам з інвалідністю» був прийнятий парламентом країни у березні 2023 року і є важливим кроком у реформуванні законодавства, що стосується осіб з інвалідністю. Його метою є підвищення рівнів рівності, інклюзії та участі осіб з інвалідністю у суспільстві, підтримка незалежного життя та реалізація права на самовизначення, а також забезпечення якісних послуг згідно з індивідуальними потребами та інтересами. Закон спрямований на дотримання «принципу нормальності», згідно з яким особа з інвалідністю або психофізичними порушеннями отримує необхідні медичні та соціальні послуги так само й у тих самих установах, що й інші громадяни. Його положення визначають необхідність посилення співпраці між суб'єктами, які надають медичні та соціальні послуги, щоб гарантувати, що особа з інвалідністю отримає послуги, які найкраще відповідають її потребам. Кожний муніципалітет сам вирішує, у який спосіб організувати надання реабілітаційних послуг, щоб забезпечити цю вимогу закону. Так, у провінції Західного Уусімаа для реалізації такої вимоги закону надання послуг в установах розподілено за окремими зонами – для дітей, для молоді та сімей, для осіб похилого віку та у спільній зоні. Законом також впроваджуються нові послуги, такі як коучинг, проживання для дітей, підтримка спеціальної інклюзії та допомога у прийнятті рішень, а також мультидисциплінарна підтримка [20].

Органом державної влади, що визначає політику у соціальній та медичній сферах, є Міністерство соціальних справ та охорони здоров'я. На місцевому рівні повноваження щодо надання послуги соціальної реабілітації покладені на муніципалітети. Послуга соціальної реабілітації

може надаватися соціальними службами, медичними, освітніми установами, закладами з працевлаштування і може включати консультації для дітей та сімей, допомогу по господарству, медичну допомогу, фізіотерапію, психологічну підтримку, освіту та навчання, розвиток фізичних, пізнавальних та соціальних навичок.

Дітям з інвалідністю може надаватися послуга дошкільної освіти, якщо вона має реабілітаційні цілі і включена в індивідуальний план реабілітації. Для отримання такої послуги потрібна медична довідка, у якій чітко визначене реабілітаційне значення дошкільної освіти для її отримувача [21].

Окремим нормативно-правовим актом – «Законом про спеціальний догляд для осіб з інтелектуальними порушеннями» – регулюється надання реабілітаційних послуг особам з інтелектуальними порушеннями. Він, зокрема, передбачає, що реабілітаційні послуги можуть бути включені у програму догляду за особою з відповідними порушеннями, а у разі їх надання мають враховуватися індивідуальні потреби та побажання клієнта [22].

Якщо особа потребує послуг з реабілітації, яку служба, куди вона звернулася, не має права надавати або якщо вона не відповідає її потребам, то надається інформація про можливості отримання реабілітаційних послуг в інших установах та здійснюється перенаправлення.

Для сприяння особам з інвалідністю в отриманні необхідних послуг у Фінляндії існує посада консультанта з питань реабілітації. Зазвичай такі фахівці працюють у медичних закладах і є посередниками між особами, які потребують реабілітації, їх родинами, персоналом, який надає послуги з догляду та реабілітації, а також іншими сферами обслуговування [23].

При Міністерстві соціальних справ та охорони здоров'я діє Консультативна рада з прав людей з інвалідністю, до складу якої входять представники міністерств, осіб з інвалідністю та їхніх сімей, роботодавці, а також представників регіональних і місцевих органів влади. На місцевому рівні функціонують муніципальні та окружні ради з питань інвалідності та послуг добробуту, роль яких полягає в тому, щоб впливати на планування, прийняття рішень і моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування в усіх сферах, які стосуються осіб з інвалідністю, у тому числі й реабілітації [23].

Таким чином, законодавство у сфері соціальної реабілітації дітей з інвалідністю у Фінляндії ґрунтується на принципах рівного доступу до реабілітаційних послуг за загальними стандартами, сприяючи рівності у наданні підтримки, і водночас враховує індивідуальні потреби кожної особи.

У Польщі основним нормативним документом, що регулює сферу соціальної реабілітації, є «Закон про професійну та соціальну реабілітацію та зайнятість осіб з інвалідністю» від 27 серпня 1997 р. У лютому 2018 року була прийнята нова редакція цього закону [24]. Метою соціальної реабілітації, відповідно до поданого у законі визначення, є створення умов для участі осіб з інвалідністю у громадському житті. Її досягнення забезпечується через розвиток можливостей та навичок для самостійного виконання соціальних ролей та соціальної активності осіб з інвалідністю, усунення бар'єрів, зокрема архітектурних, інформаційних, комунікаційних тощо, формування просоціальної поведінки [23].

Основні форми соціальної реабілітації включають проходження реабілітаційних курсів, участь у майстернях трудотерапії, групах фізичної активності, спрямованих на покращення психомоторної координації, рекреаційних, спортивних та інших соціальних заходах, які відповідають потребам осіб з інвалідністю. Відповідно до «Закону про соціальну допомогу» послуги медичної та соціальної реабілітації дітям з інвалідністю та порушеннями у розвитку, окрім медичних установ чи соціальних закладів, можуть надаватися і у закладах спеціальної освіти різного типу. За організацію соціальної реабілітації осіб з інвалідністю відповідають органи місцевого самоврядування, які для ефективного виконання покладених на них повноважень активно співпрацюють з громадськими організаціями [24].

Законодавство Польщі у сфері соціальної реабілітації дітей з інвалідністю акцентує на комплексності допомоги та її різних видах, що зумовлює потребу в активній співпраці між органами місцевого самоврядування, надавачами послуг та громадськими організаціями.

Висновки і пропозиції. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю, маючи спільну мету відновлення або покращення їх функціонування у суспільстві, адаптацію до навколишнього середовища та сприяння соціальній інтеграції, у різних країнах здійснюється по-різному,

залежно від наявних систем охорони здоров'я та соціального забезпечення, історичних, соціальних, економічних та культурних чинників. Вона може виступати як окрема парадигма або вид реабілітації поряд з медичною, психологічною, професійною тощо та бути інтегрованою у системи соціальної підтримки та охорони здоров'я. Також вона може бути частиною системи соціальної роботи.

Результати проведеного аналізу свідчать, що українське законодавство у сфері соціальної реабілітації містить певну неузгодженість та застарілість нормативних положень. Деякі з них не враховують сучасні реалії та потреби осіб з інвалідністю, а також не узгоджені між собою, що ускладнює координацію дій між різними органами та установами, ускладнює доступ до соціально-реабілітаційних послуг, знижує їх якість. Для подолання цих негативних аспектів та забезпечення ефективної інтеграції та повноцінної участі дітей з інвалідністю у суспільстві, реформування та удосконалення законодавства у сфері соціальної реабілітації є критично важливим завданням.

Узагальнюючи досвід іноземного законодавства у сфері соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, варто виділити такі його позитивні аспекти, як: забезпечення індивідуального підходу до забезпечення потреб осіб з інвалідністю; акцент на ранньому віці як ключовому періоді, коли компенсаторні можливості організму є найбільш ефективними для реабілітації; комплексний підхід до соціальної реабілітації, що передбачає надання широкого спектра послуг; співпраця органів місцевого самоврядування, надавачів послуг та громадських організацій на всіх етапах їх організації та надання. Нормативно-законодавчі акти, що стосуються соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, не передбачають уніфікованого переліку послуг, що дозволяє забезпечувати гнучкий підхід до їх надання і надавати послуги відповідно до потреб кожної дитини.

Перспективними напрямками досліджень у сфері соціальної реабілітації дітей з інвалідністю є вивчення доступності соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю на рівні громад, розробка індикаторів для моніторингу та оцінки їхньої якості, аналіз механізмів участі та впливу громадськості на їх впровадження та розвиток.

Література:

1. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України». URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf (дата звернення: 08.09.2023).
2. Gradus Research Company. Changes in children's lives during the war. Analytical report. URL: https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf (дата звернення: 22.09.2023).
3. Нова Українська школа. Дитина втратила рідних через війну: як поводитися та які слова підтримки підібрати однокласникам і вчителям. URL: <https://nus.org.ua/articles/dytyna-vtratyla-ridnyh-cherez-vijnu-yak-povodytysya-ta-yaki-slova-pidtrymky-pidibraty-odnoklasnykam-i-vchytelyam/> (дата звернення: 17.09.2023).
4. Державний портал «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2023).
5. Ukrainian Public Association "National Assembly of People with Disabilities". Analytic report based on the survey of legal representatives of children with disabilities concerning access in Ukraine after 24 February 2022 to benefits and services established by legislation for children with disabilities and their family members. URL: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2023-03/eng_korotkyj-zvit-ostatochnyj-simy.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
6. Gosling J., Golyk V., Mishra S., Skelton P. We must not neglect rehabilitation in Ukraine. *EClinicalMedicine*. 2022. 50.
7. Bystrova Y., Kovalenko V., Kazachiner O. Social and pedagogical support of children with disabilities in conditions of general secondary educational establishments. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2021. 12(3). С. 101–114.
8. Armitage R.C. War in Ukraine: public health, rehabilitation and assistive technologies. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*. 2022. 17(8). С. 989–990. DOI: 10.1080/17483107.2022.2110950.
9. Thompson F. Rehabilitation in a war zone. World Health Organization. *Bulletin of the World Health Organization*. 2022. 100(11). P. 658–659.
10. Bielousova N.V., Novakovska I.O. Development of inclusive rehabilitation-social tourism in Ukraine. *Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка. Географічні науки*. 2019. 10. С. 130–136.
11. Mashchenko K., Shymanchuk T., Stoiev O., Vovk N. Assessing Ukraine's Victim Assistance Capacities. *The Journal of Conventional Weapons Destruction*. 2020. 24(2). P. 13.
12. Myronyuk I.S. State of readiness for the health system of Ukraine for implementation of a new model of rehabilitation aid. *Current issues of health care and physical rehabilitation*. 2019. P. 135–149.

13. Mysula I.R., Bakaliuk T.H., Holyachenko A.O., Sydliaruk N.I., Mysula Y.I., Mysula M.S., Zavidnyuk Y.V. Система реабілітації в Україні та шляхи її вдосконалення. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2019. 3. Р. 177–182. DOI: <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2019.v.i3.10523>.
14. Амелічева Л. Деякі проблеми правового регулювання соціальної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. *Академічні візії*. 2022. 12. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/71>.
15. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 17.09.2023).
16. Про затвердження Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю : Постанова Кабінету Міністрів України № 1686 від 08 грудня 2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-%D0%BF#n11> (дата звернення: 09.09.2023).
17. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
18. Social Welfare Act. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/102034/123222/F1085348551/EST-102034.pdf> (дата звернення: 12.09.2023).
19. Republic of Estonia Social Security Board. Social rehabilitation. URL: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/node/307> (дата звернення: 22.09.2023).
20. Act on Disability Services and Assistance brings changes to services. URL: <https://www.luvn.fi/en/news/2023/03/new-act-on-disability-services-and-assistance-brings-changes-services> (дата звернення: 12.09.2023).
21. Disability services guide for Helsinki residents. URL: https://www.hel.fi/static/sote/julkaisut/esitteet/Disability%20services%20guidebook_2022.pdf (дата звернення: 28.09.2023).
22. Handbook on Disability Services. Rights and legislation. URL: <https://thl.fi/en/web/handbook-on-disability-services/disability-rights-and-legislation/rights-and-legislation> (дата звернення: 18.09.2023).
23. Rehabilitation and integration of people with disabilities: policy and legislation. Report drawn up by the Committee on the Rehabilitation and Integration of People with disabilities. URL: <https://rm.coe.int/16805a2a15> (дата звернення: 12.09.2023).
24. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/48525/97772/F-506218832/D20180511Lj.pdf> (дата звернення: 12.08.2023).

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2022). Statystychnyi zbirnyk «Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy» [Statistical collection “Social protection of the population of Ukraine”]. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf [in Ukrainian].
2. Gradus Research Company. (August, 22, 2023). Changes in children’s lives during the war. Analytical report. Retrieved from: https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf [in Ukrainian].
3. Nova Ukrainska shkola (September, 17, 2023). Dytyna vtratyla ridnykh cherez viinu: yak povodytysia ta yaki slova pidtrymky pidibraty odnoklasnykam i vchyteliam [A child lost relatives because of the war: how to behave and what words of support to choose for classmates and teachers]. Retrieved: <https://nus.org.ua/articles/dytyna-vtratyla-ridnykh-cherez-vijnu-yak-povodytysya-ta-yaki-slova-pidtrymky-pidibraty-odnoklasnykam-i-vchytelyam/> [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi portal «Dity viinu». (September, 15, 2023) [State portal “Children of War”]. Retrieved: <https://childrenofwar.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Ukrainian Public Association “National Assembly of People with Disabilities”. (2022). Analytic report based on the survey of legal representatives of children with disabilities concerning access in Ukraine after 24 February 2022 to benefits and services established by legislation for children with disabilities and their family members. Retrieved from: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2023-03/eng_korotkyj-zvit-ostatochnyj-symyi.pdf (Last accessed: September, 12, 2023) [in English].
6. Gosling, J., Golyk, V., Mishra, S., & Skelton, P. (2022). We must not neglect rehabilitation in Ukraine. *EClinicalMedicine*, 50 [in English].
7. Bystrova, Y., Kovalenko, V., & Kazachiner, O. (2021). Social and pedagogical support of children with disabilities in conditions of general secondary educational establishments. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, Vol. 12(3), 101–114 [in English].
8. Armitage, R.C. (2022). War in Ukraine: public health, rehabilitation and assistive technologies. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 17:8, 989–990. DOI: 10.1080/17483107.2022.2110950 [in English].
9. Thompson, F. (2022). Rehabilitation in a war zone. World Health Organization. *Bulletin of the World Health Organization*, 100(11), 658–659 [in English].
10. Bielousova, N.V., & Novakovska, I.O. (2019). Development of inclusive rehabilitation-social tourism in Ukraine. *Naukovi zapysky SumDPI im. A.S. Makarenka. Geographchny nauky*, (10), 130–136 [in English].
11. Mashchenko, K., Shymanchuk, T., Stoiev, O., & Vovk, N. (2020). Assessing Ukraine’s Victim Assistance Capacities. *The Journal of Conventional Weapons Destruction*, 24(2), 13 [in English].

12. Myronyuk, I.S. (2019). State of readiness for the health system of Ukraine for implementation of a new model of rehabilitation aid. *Current issues of health care and physical rehabilitation*, 135–149 [in English].
13. Mysula, I.R., Bakaliuk, T.H., Holyachenko, A.O., Sydliaruk, N.I., Mysula, Y.I., Mysula, M.S., et al. (2019). Systema reabilitatsii v Ukraini ta shliakhy yii vdoskonalennia [The rehabilitation system in Ukraine and ways to improve it]. *Zdobutky klinichnoi i eksperymentalnoi medytsyny*, 3, 177–182. <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2019.v.i3.10523> [in Ukrainian].
14. Amelicheva, L. (2022). Deiaci problemy pravovoho rehuliuвання sotsialnoi reabilitatsii ditei, yaki postrazhdaly vnaslidok voiennykh dii ta zbroinykh konfliktiv [Some problems of legal regulation of social rehabilitation of children who suffered as a result of military actions and armed conflicts]. *Akademichni vizii – Academic visions*, 12. Retrieved from: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/71> [in Ukrainian].
15. Zakon Ukrainy «Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukrainy» vid 06.10.2005 r. № 2961-IV. (2005) [Law of Ukraine “On Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine”]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi typovoi prohramy reabilitatsii osib z invalidnistiu (2006) [On the approval of the State Standard Program for the Rehabilitation of Persons with Disabilities]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1686 vid 08.12.2006 r. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-%D0%BF#n11> [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII. (2019) [Law of Ukraine “On Social Services”]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
18. Social Welfare Act. (2015). Retrieved from: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/102034/123222/F1085348551/EST-102034.pdf> (Last accessed: September, 12, 2023) [in English].
19. Republic of Estonia Social Security Board. Social rehabilitation. (2023). Retrieved from: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/node/307> (Last accessed: September, 22, 2023) [in English].
20. New Act on Disability Services and Assistance brings changes to services. (2023). Retrieved from: <https://www.luvn.fi/en/news/2023/03/new-act-on-disability-services-and-assistance-brings-changes-services> (Last accessed: September, 12, 2023) [in English].
21. Disability services guide for Helsinki residents. (2022). Retrieved from https://www.hel.fi/static/sote/julkaisut/esitteet/Disability%20services%20guidebook_2022.pdf (Last accessed: August, 28, 2023) [in English].
22. Handbook on Disability Services. Rights and legislation. (2022). Retrieved from: <https://thl.fi/en/web/handbook-on-disability-services/disability-rights-and-legislation/rights-and-legislation> (Last accessed: September, 18, 2023) [in English].
23. Rehabilitation and integration of people with disabilities: policy and legislation. (2003). Report drawn up by the Committee on the Rehabilitation and Integration of People with disabilities. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16805a2a15> (Last accessed: September, 12, 2023) [in English].
24. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. (2018). Retrieved from: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/48525/97772/F-506218832/D20180511Lj.pdf> (Last accessed: August, 12, 2023) [in Polish].

Наукове видання

ІНКЛЮЗІЯ І СУСПІЛЬСТВО

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 2, 2023

Комп'ютерне верстання *М.С. Михальченко*

Підписано до друку 12.10.2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,16.
Наклад 100 прим. Замовлення № 1023/634

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.